

№3. – С.113–127. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_3_13

4. Волкогонов Д. А. Психологическая война: Подрывные действия империализма в области общественного сознания. – 2-е изд., доп. / Д. А. Волкогонов. – М.: Воснлиздат, 1984. – 320 с.

5. Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір [Електронний ресурс] / Є. В. Магда // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – №5. – С.138–142. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_5_29

6. Рубан Ю. Україна як суб'єкт і об'єкт сучасних міжнародних інформаційних воєн / Ю. Рубан // Стратегічні пріоритети. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2009. – №2 (11). – С.5–9.

7. Гойман О. О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни [Електронний ресурс] / О. О. Гойман // Грані. – 2015. – №1. – С.50–56. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_1_11

8. Арон Раймон. Мир і війна між націями: пер. с фр. / Раймон Арон; Під общ. рук. Віктор Шовкун, З. Борисюк, Г. Філіпчук. – Київ: Юніверс, 2000. – 688 с.

References

1. Bauman Zyhmunt. Natsional'noe hosudarstvo y chto dal'she [Elektronnyy resurs] / Zyhmunt Bauman // Otechestvennye zapysky. – 2002. – №6. – Rezhym dostupu: <http://www.strana-oz.ru/users/zigmund-bauman>

2. V Hosdume otkruto zayavyly o novoy «kholodnoy voyne» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://news.liga.net/ua/news/politics/4348146_u_derzhdu_rf_zayavili_pro_pochatok_drugo_kholodno_v_yni_z_ssha.htm

3. Trebin M. P. «Hibrydna» viyna yak nova ukayins'ka real'nist' [Elektronnyy resurs] / M. P. Trebin // Ukayins'kyi sotsium. – 2014. – №3. – С.113–127. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_3_13

4. Volkohonov D. A. Psykholohyeheskaya voyna: Podruvnye deystviya ymperyalyzma v oblasti obshchestvennoho soznaniya. – 2-е изд., доп. / Д. А. Volkohonov. – М.: Voennyat, 1984. – 320 с.

5. Mahda Ye. V. Vykylyky hibrydnoyi viyny: informatsiynyy vymir [Elektronnyy resurs] / Ye. V. Mahda // Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2014. – №5. – С.138–142. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_5_29

6. Ruban Yu. Ukrayina yak sub'yekt i ob'yekt suchasnykh mizhnarodnykh informatsiynykh voyen / Yu. Ruban // Stratehichni priorytety. – K.: Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen', 2009. – №2 (11). – С.5–9.

7. Hoyman O. O. Manipulyuvannya masovoyu svidomistyu v umovakh suchasnoyi hibrydnoyi viyny [Elektronnyy resurs] / O. O. Hoyman // Hrani. – 2015. – №1. – С.50–56. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_1_11

8. Aron Raymon. Myr i viyna mizh natsiyamy: per. s fr. / Raymon Aron; Pid obshch. ruk. Viktor Shovkun, Z. Borysyuk, H. Filipchuk. – Kyiv: Yunivers, 2000. – 688 s.

Kindratets O. M., Doctor of Political Sciences, Professor, Department of Political Science, Zaporizhzhya National University (Ukraine, Zaporozhye), kin-el@yandex.ua

War as a factor of change in the world order

The article aims to determine the characteristics of wars affecting the change world order, to investigate processes in international relations, which have been observed after the end of world wars, agreements reached after the war in order to establish a system of collective security. In the study commonly logical methods as well as comparative, historical methods were used. The study made it possible to come to the following conclusions: not all wars are changing the world order; some countries unleash war to change their role and place in world politics; hybrid warfare is not a new phenomenon; «cold war» in the twentieth century was a «hybrid» war. The current state of international relations can be called «new cold war». This war is in some way similar, but in some way different from the «cold war» of the twentieth century. «Cold war» also requires the efforts of world leaders for their suspension and achievement a negotiated agreement to restore and strengthen the system of collective security.

Keywords: War, World War I, the «cold war», «hybrid warfare», world order.

Kindratets E. H., доктор политических наук, профессор, профессор кафедры политологии, Запорожский национальный университет (Украина, Запорожье), kin-el@yandex.ua

Война как фактор изменения миропорядка

Цель статьи определить особенности войн, влияющие на изменения мироустройства, исследовать процессы в международных отношениях,

которые наблюдались после завершения мировых войн, достигнутые договоренности о создании коллективной системы безопасности. В исследовании использованы общелогические методы исследования, компаративистский, исторический методы. Исследование позволило прийти к следующим выводам: не все войны меняют миропорядок; некоторые страны начинают войны с целью изменить свою роль и место в мировой политике; гибридные войны не являются новым явлением; «холодная война» в XX в. была «гибридной» войной. Современное состояние межгосударственных отношений можно назвать «новой холодной войной». Эта война в чем то похожа, но в чем то отличается от «холодной войны» XX века. «Холодные войны» тоже требуют усилий мировых лидеров по их пресечению и достижению путем переговоров договоренностей по восстановлению и укреплению системы коллективной безопасности.

Ключевые слова: война, мировая война, «холодная война», «гибридная война», мировой порядок.

УДК [327(100):141.72]

Климчук І. І.,

аспірантка кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), lasunka81@gmail.com

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ФЕМІНІСТСЬКИХ ПІДХОДІВ У ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Досліджено передумови формування та розвиток феміністських підходів у теорії міжнародних відносин. Проаналізовано гендерну складову та витоки нової концепції у феміністському вченні. Розглянуто основні теоретичні підходи в рамках феміністської епістемології, зокрема: феміністський емпіризм, феміністську позицію, феміністський постмодернізм (С. Гардінг), постмодерністський фемінізм (Кр. Сільвестер), ліберальний фемінізм; емпіричний фемінізм, аналітичний фемінізм та нормативний фемінізм (Ж. Труа). З'ясовано їхні спільні і відмінні положення, а також подано оцінку з погляду теорії і практики міжнародних відносин.

Ключові слова: феміністські підходи, теорія міжнародних відносин, гендер.

У порівнянні з іншими напрямками суспільних наук, розвиток феміністських підходів в теорії МВ відбувся з відносним запізненням. До ранніх праць, які успішно відзначилися у згаданий період часу, а тепер вважаються феміністською класикою належать: «Жінки і війна» (1987) Джин Бетке Ельштайн, «Банани, пляжі та військові бази» (1989) Синтії Енлоу, «Гендер у міжнародних відносинах: феміністські підходи з досягнення глобальної безпеки» (1992) Дж. Енн Тікнер та «Феміністська теорія і міжнародні відносини у постмодерністську еру» (1994) Крістін Сільвестер. Не зважаючи на те, що ці праці різняться між собою у підходах, все ж їхні автори об'єднані спільною метою – переосмислення теоретичних параметрів дисципліни з феміністських перспектив.

Основою феміністського теоретичного напрямку є *гендер* – ідеологічно та соціально зумовлена різниця між чоловіками і жінками, протилежна до біологічних відмінностей між статями. На думку феміністів гендер складається з концепцій нерівності у владних відносинах і соціальних структурах та має важливе значення як для жіночого так і чоловічого досвіду. Варто зауважити, що саме феміністський рух кінця 1980–х років заклав основи для досліджень гендерних відносин.

Важливу роль у впровадженні феміністських підходів в теорію міжнародних відносин відіграли три важливих конференції: перша відбулася у 1988 році під егідою часопису «Міленіум: журнал міжнародних досліджень» в Лондонській економічній школі (London School of Economics), друга у 1989 році в Університеті Південної Каліфорнії (University of South California, USC), а третя у 1990 році в жіночому коледжі Велеслі (США, штат Массачусетс) (Wellesley college), де були представлені перші феміністські дослідження міжнародної політики.

Поступово почав зростати попит на спеціалізовану періодику у цьому напрямку, тому почали з'являтися відповідні фахові видання: «Міжнародний феміністський політичний часопис» («International Feminist Journal of Politics»), «Жіночі дослідження міжнародний форум» («Women's Studies International Forum»), «Періодичне видання жіночих досліджень» («Women's Studies Quarterly»), «Феміністський огляд» («Feminist Review»), «Знаки» («Signs: Journal of Women in Culture and Society and Meridians: Feminism, Race, Transnationalism»), «Жінки і політика» («Women and Politics») «Феміністські дослідження» («Feminist Studies») і т.д. Також подальші здобутки сприяли прийняттю у 2000 році резолюції ООН 1325 «Жінки, мир і безпека» («Women, Peace & Security») та створенню у 2010 році структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок «ООН жінки» («UN Women»).

Не зважаючи на те, що феміністи прагнуть досягнути гендерної рівності й сприяти трансформації глобальних соціальних ієрархій, все ж вони по-різному уявляють шляхи реалізації цих задач. Відповідно, в рамках теорії міжнародних відносин фемінізм не є узгодженою епістемологією, оскільки пов'язаний з різними теоретичними підходами, серед яких: *феміністський емпіризм (feminist empiricism)*, *феміністська позиція (standpoint feminism)* та *феміністський постмодернізм (feminist postmodernism)* – класифікація запропонована С. Гардінг. К. Сільвестер додає до цього переліку *постмодерністський фемінізм (postmodern feminism)*. Досить часто у феміністській літературі зустрічається *ліберальний фемінізм (liberal feminism)*. Ж. Труа натомість виділяє *емпіричний фемінізм (empirical feminism)*, *аналітичний фемінізм (analytical feminism)* та *нормативний фемінізм (normative feminism)*.

Родоначальниками феміністського теоретичного напрямку вважаються Кр. Сільвестер (Chr. Sylvester), С. Гардінг (S. Harding), С. Енлоу (C. Enloe), Дж. Е. Тікнер (J. A. Tickner), Дж. Б. Ельштайн (J. B. Elshtain). Питання розвитку феміністського вчення в теорії міжнародних відносин займають провідне місце у наукових роботах таких зарубіжних вчених як Ж. Труа (J. True), М. Мінтрон (M. Mintrom), Б. Акерлі (B. Ackerly), С. Окін (S. Okin), С. Чарлтон (S. Charlton), Дж. Еверет (J. Everett), Р. Конел (R. Conell), М. Портер (M. Porter), Е. Джуд (E. Judd), Е. Прюгл (E. Prugl). У вітчизняному науковому просторі дана проблематика порушується лише спорадично і є, відповідно, малодослідженою.

Метою нашої статті є комплексний аналіз наведених феміністських підходів з урахуванням їхнього впливу на теорію і практику міжнародних відносин.

Суть *емпіричного фемінізму* полягає у розкритті андроцентричного змісту класичної школи міжнародних відносин та залученні у дисципліну жінок-науковців. Представники цього напрямку вважають, що науковці досить часто піддаються впливу соціальних очікувань щодо гендерних ролей в науці. На думку Дж. Флокс: «чоловіки-науковці не переймаються тим, як їхній інтелект може «зашкодити» дослідженню, водночас жінки-науковці намагаються врахувати гендерний чинник» [5, р. 629]. Наприклад, К. Гілліган, у праці «На різних голосах: психологічна теорія та жіночий розвиток» («In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development» 1982) підтвердила, що Кольбергова шкала (Kohlberg scale) морального розвитку несвідомо тестує

етичну проблематику з чоловічої позиції, де хлопці, будучи традиційними об'єктами дослідження мислять в рамках справедливості, на відміну від дівчат, для яких етика піклування є важливішою [6].

Без сумніву, існує безліч схожих упередженностей у класичних теоріях міжнародних відносин, кожна з яких виникає на рівні висунення припущення щодо структур та ключових акторів системи. У міру того як основні концепти дисципліни відбиралися для аналізу лише тому, що це мало сенс для чоловіків, відбувався розвиток хибних припущень, які стали виявлятися лише зі збільшенням числа жінок-науковців в академічному середовищі.

Феміністські емпіристи досліджують також витоки соціально-сформованих упередженностей щодо ролі і місця жінки в суспільстві та державі. Вони, зокрема, довели, що сучасні держави та капіталістичні ринки є сформованими в ієрархічний спосіб, причому чоловіки перебувають на вищих щаблях, що призвело до нерівного розподілу матеріальних благ. Ринкова система, функціуючи у тісній співпраці з державою, витіснила будь-які види діяльності жінок до приватної сфери. З розвитком капіталізму, традиційна жіноча праця стала частиною цієї економічної системи й підпала під контроль з боку чоловіків. Капіталізм став залежним від необлікованої жіночої праці. Натомість важливі ролі в бізнесі та політиці відводилися чоловікам. Відповідно рішення, що приймалися у цих площинах, зокрема щодо забезпечення трудових прав та соціальних фондів приймалися на користь чоловіків, позбавивши жінок можливості отримувати певні преференції чи загальний доступ до цієї сфери [1, р. 204]. На думку Дж. Б. Ельштайн слід викреслити усі соціальні упередження з наукових досліджень та відтворити жіночу присутність на фоні цих систем, що у свою чергу посприяє важливій історичній трансформації [2, р. 90–91]. *Емпіричний фемінізм* у версії Ж. Труа полягає у тому, щоб привернути увагу до жінок та гендерних аспектів міжнародних відносин на емпіричному рівні.

Дослідження емпіричного фемінізму в теорії міжнародних відносин набули у 1990-х роках різноманітних методологічних та предметно-змістовних форм. Зокрема, проведені дослідження під рубрикою «жінки у міжнародних подіях» (WID), а згодом «гендерні здобутки» (GAD) документально підтвердили упереджене ставлення чоловіків до даних наукових розробок, що призвело до слабкої реалізації проєктів з гендерної проблематики і незадовільних результатів політики в рамках боротьби з бідністю та передачі повноважень громадам [11].

Емпіричні дослідження підтвердили взаємозв'язок економічного добробуту малорозвинутих держав з гендерною політикою, що полягає у забезпеченні жінок освітою, належним медичним обслуговуванням, кредитним фінансуванням та сільськогосподарською технікою. Також, феміністські теоретики документально підтвердили вплив глобалізаційних процесів на підсилення соціально-економічної нерівності між чоловіками і жінками, зокрема, на поширення жіночої бідності або «фемінізацію бідності» у зв'язку з борговою кризою у країнах Третього світу і реалізацією політики структурної перебудови економіки на Півночі і на Півдні [10].

Також, феміністські емпіричні дослідження розкрили гендерну складову міжнародних організацій,

в яких домінує переважно чоловіча еліта. Поступове втілення державами стратегічних ініціатив з досягнення статевої рівності дозволило жінкам долучитися до процесів з реалізації політичних рішень. Наприклад, на сьогодні жінки очолюють більшість агентств ООН. Згідно з феміністськими дослідженнями, жінки все ж зосереджені у менш впливових агентствах ООН і, як правило, зайняті в якості помічників–секретарів і лише поступово заповнюють пости, пов'язані з глобальною безпекою і програмами розвитку. Що ж до зовнішньополітичної сфери, то там також спостерігається позитивна динаміка гендерної рівності, зокрема станом на 2010 рік 26 жінок очолювали Міністерства закордонних справ по цілому світу [4]. На сьогодні, серед чоловічих і жіночих політичних еліт та простих громадян побутує переконання, що жінки–лідери налаштовані проти застосування сили у міжнародній політиці та підтримують політику втручання в гуманітарних цілях. Позитивне ставлення до статевої рівності наповнило новим змістом такі поняття як толерантність, права людини, демократія і тяжіння до більш мирного врегулювання міжнародних конфліктів.

Проте, етатистська орієнтація відвертає увагу від численних недержавних акторів, зокрема так званих «суспільних маргіналів», до яких належать жінки, які працюють в секс індустрії, біженки чи просто домашні служниці, матері, громадські активісти. Висвітлення такого виду локальної діяльності, дало змогу феміністам виявити нові форми міждержавної солідарності та ідентичності. Останнім часом, жінки відіграють ключові ролі в таких міжнародних рухах, як заборона протипіхотних мін, кампанія за ядерне роззброєння, охорона довкілля, феміністська мережа проти насильства над жінками і т.д. Спостерігаючи за зростанням транснаціональної жіночої мережі, вчені–феміністи відзначили нових фемінних суб'єктів, які дали поштовх для розвитку нових форм колективної діяльності. Так звані альянси укладені між жіночими організаціями і представниками урядів або міжурядовими акторами сприяють створенню міжнародних політикоправових механізмів з гендерного рівноправ'я та реалізації програм гендерної рівності на національному рівні.

Реалізація гендерної концепції на практиці є головною ціллю *ліберальних феміністів*. Їхні зусилля спрямовані на досягнення рівноправ'я жінок, рівного доступу до здобуття освіти, врахування жіночого трудового чинника в економіці шляхом розширення ліберальних прав, демократії, міжнародних інститутів та вільної торгівлі.

Ліберальні феміністи успішно імплементували свої програми на практиці. Зокрема вони досягнули успіху у розповсюдженні аргументів на користь залучення жінок у політику, вдаючись до пропагандистсько–агітаційної політики з внесення гендеру у порядок денний наукових досліджень. «Гендерний мейнстрім» (Gender mainstreaming) постав як відома концепція ООН, що пропагує жіночі права. Колишній держсекретар США Г. Клінтон, яка належить до числа ліберальних феміністів також активно сприяє залученню жінок у політику, а уряд Великобританії визначив запобігання сексуального насильства під час військових дій головною ціллю свого зовнішньополітичного курсу.

Незважаючи на ці досягнення, ліберальні феміністи часто піддаються критиці через «спрощене» ставлення до

проблеми розширення прав та можливостей для жінок, яке вони окреслюють фразою «долучити й «розчинити» жінок» («add women and stir») в інститутах урядування, військовій сфері чи бізнесі, не уточнюючи ієрархію останніх [12, р. 161].

Наближеною до теорії феміністського емпіризму є *феміністська позиція*. Саме праці С. Гардінг виокремили цей підхід в окрему теорію, як спробу визначити елементи жіночого голосу й позиції щодо сприйняття реальності, а також, опираючись на політичну боротьбу та феміністські дослідження, перетворити ці елементи у «моральні та наукові обґрунтування, яким слід надати перевагу при інтерпретації та поясненні суті і соціальних аспектів життя» [8, р. 26]. Поставлений акцент менше стосується зображення жінок у ролі «жертв» упередженностей, а спонукає до оцінки феміністської позиції через дослідження жіночого досвіду, наголошуючи на тому, що жіноча точка зору на міжнародну політику розвине нове та краще бачення.

Також, феміністи застосовували у своїх дослідженнях психоаналітичний метод для кращого усвідомлення набуття гендерної ідентичності індивідуумом [8, р. 131]. Немовлята–хлопці починають відчувати здатність до абстракції та трансцендентності з моменту усвідомлення матері як біологічного не–Я, а рідше як окремого об'єкта, а не продовження себе. Патріархальні суспільні норми підсилюють захисну реакцію у поведінці індивідуума, визначаючи це як відповідний чоловічий гендер, що відповідає хлопчачій поведінці викорінювати, звинувачувати, не погоджуватися, створювати протилежні моделі чи відкидати материнський світогляд. На думку Н. Хартсок: «світогляд протилежних статей засвідчує, що один з них має сенс за умов абстрактності та недосяжності, натомість інший – позбавлений сенсу та принижує гідність, оскільки конкретність та необхідність лежать в основі низки дуалізмів: абстрактний/конкретний, розум/тіло, культура/природа, ідеальний/реальний, сталлий/змінний. Ці дуалізми вросли в гендер, де перша частина асоціюється з виключно чоловічими характеристиками» [9, р. 241]. Успішне подолання чоловіками травми відбувається в процесі індивідуалізації виокремлення від жінки через звернення до розуму та відмову від емоційних зв'язків.

На відміну від хлопців, у дівчат інший досвід індивідуалізації. Мати не вирізняє себе як якийсь абстрактний об'єкт, а це означає, що травма, яку зазнає особа в процесі індивідуалізації настає набагато пізніше, під час досягнення дівчатами психостатевої зрілості. У ранньому дитинстві відсутність подразнюючих відкриттів щодо до матері закладають фундамент для емпатичної, вразливої ідентичності. Це виховується практикою соціалізації, яка прирівнює фемінність до сфери материнської діяльності зі збереження сім'ї, особистого втручання та щоденної жіночої домашньої праці. Жінка через взаємодію з протилежною статтю наближається до дихотомій та абстракцій чоловічого світогляду. Поєднання для жінки розумової та щоденної праці постає як відтворення безперервної низки зобов'язань.

Таким чином, використання психоаналітичного методу представникам теорії феміністської позиції дало змогу збагнути процес формування статевої та гендерної ідентичностей, а також пояснити причини гендерної нерівності у соціумі, намагаючись виявити пласти

несвідомого, емоційного, сексуального, притаманних усім людям [6].

Представники феміністської позиції вважають, що жінки мають своє уявлення про міжнародну політику. Маючи певний доступ до влади, вони мислять та діють інакше ніж чоловіки. На їхнє переконання, слід залучати якомога більше жінок до органів влади, тому що вони можуть привнести нове бачення та підхід до міжнародної політики. Це залучення має відбутися не лише на рівних підставах, чи тому, що це «справедливо», а через те, жіноча мораль наповнена материнськими інстинктами та миролюбством, що має неодмінно знайти своє відображення у світовій політиці.

Аналітичний фемінізм у версії Ж. Труа розглядає теоретичні основи міжнародних відносин, розкриваючи дискримінацію за статевою ознакою, яка на думку феміністів цього напрямку охоплює основні ключові концепції теорії міжнародних відносин і перешкоджає точному та всесторонньому сприйняттю цієї наукової сфери. Розроблена феміністськими теоретиками гендерна концепція посиляється на асиметричність маскулінності і фемінності у соціальному компоненті, які протистоять природності «біологічних» чоловічих і жіночих відмінностей. Провідний образ маскулінності зазвичай асоціюється з автономією, суверенітетом, об'єктивністю та універсальністю, водночас, коли фемінність асоціюється з відсутністю чи браком цих характеристик. Тому, більшість ключових концепцій міжнародних відносин походять з відповідного суспільно-політичного контексту, де інституціонувалася маскулінна гегемонія. Феміністські послідовники вважають, що поняття влади, суверенітету, автономії, анархії, безпеки та типологія рівнів аналізу у теорії міжнародних відносин існують нерозривно з гендерним розподілом на суспільну та приватну сфери. Проте, це твердження не сприйняли представники традиційних шкіл, оскільки дискурсивний розподіл на внутрішню і зовнішню політики не полягає у апріорному визнанні приватної сфери у державі, що асоціюється з фемінністю, емоціями, суб'єктивністю, репродуктивними функціями жіночого організму і т.д. На думку феміністських аналітиків незалежність внутрішньої політики від зовнішньої та розподіл на суспільну і приватну сфери не можуть слугувати основою дисциплінарних рамок, оскільки зовнішня анархія підтримує гендерну ієрархію всередині і назовні [3, р. 131].

Феміністські теоретики розглядають державу як централізований органайзер гендерної влади, що іноді вдається до маніпуляцій суспільною і приватною сферами задля власної внутрішньої консолідації і зовнішньої легітимації. Також феміністські теоретики запропонували альтернативний погляд на людину, який враховує репродуктивні функції, тобто природню взаємозалежність, уникаючи універсальних абстракцій «людина/держава», а вимагаючи, натомість, зовнішню культурно-історичну контекстуалізацію для того, щоб адекватніше відобразити складність і невизначеність моделі людського посередництва і суспільної формації чи структури.

Щодо тлумачення понять влади і безпеки, феміністські теоретики переконані у тому, що внутрішні і зовнішні соціальні відносини не лише підтримують зовнішню політику держав, але й зокрема, доповнюють державу як територіальний орган влади, який володіє монополією

на застосування легітимної сили. Згідно з феміністським аналізом безпеки, держави під приводом захисту постають в ролі «захисників-протекторів», які своїм існуванням спричиняють загрозу назовні і тому, самі визначають ціну небезпеки, яку вони несуть усередину «захищеному населенню». Таким чином, гендерний аналіз показав, що чоловіки забезпечують неповну безпеку, консолідувавши свою владу над людьми і державами, зокрема над жінками і територією від якої вони залежать через джерела ресурсів та соціокультурну і біологічну репродукцію владних відносин. Отже, аналітичний фемінізм поєднав у собі основні напрями фемінізму, зосереджених на гендерній проблематиці.

Феміністський постмодернізм теж пов'язаний з гендерною концепцією. Послідовники цього підходу поділяють певну невпевненість щодо «себе, гендеру, науки, соціальних відносин, монокультури, а також телеологічних, ієрархічних, цілісних чи бінарних шляхів мислення та буття» [5, р. 622]. Тобто вони постають у ролі скептиків і вбачають небезпеку у несприйнятті жіночої поведінки, яка не слугує прикладом правдивої історії про жіночу сутність, коли жінку звинувачують у про-чоловічій поведінці у суспільній сфері. Також вони заперечують уявлення про жіночність, що не підтверджується історично та ігнорують вплив класу, раси і культури на ідентичність та життєвий досвід.

На думку С. Гардінг: «нам слід очікувати розбіжностей у когнітивних стилях пізнання та світосприйнятті людей, які залучені у різнопланову суспільну діяльність» [8, р. 189]. Чи матимуть вони спільну позицію? С. Гардінг вважає це неможливим. Проте, на її переконання, – «спільна феміністська позиція можлива за умов її витоків з політичної боротьби «опозиційних свідомостей», тобто йдеться про опозиційні сили, які прагнуть до створення «історії, побудованої на реальних подіях» та «до унітарності з культурного погляду» [8, р. 247].

Дж. Б. Ельштайн у праці під назвою «Жінки і війна» (1987) дотримується постмодерністських підходів. Її метод полягає у дослідженні політичних заяв та суспільних ідентичностей, які були документально зафіксовані шляхом інтерв'ю та розповідей про війну. Автор усвідомлювала, що цей підхід трактуватиметься як нетрадиційний, проте вона вважала, що це необхідно для того, щоб «залишити відкритим предмет вивчення та збагнути напрям його дослідження і не нав'язати стандартної формули довкола різнопланового та парадоксального матеріалу» [2, р. 91]. Дж. Б. Ельштайн критично ставиться до загальноприйнятої позиції, яка полягає у тому, що «справжні жінки» не мають жаги до війни. На її думку: «війна руйнує і водночас формує з чоловіка та жінки особливі ідентичності» [2, р. 166]. Згідно теорії міжнародних відносин, війна є витвором чоловіків, жіноча ж причетність до війни зводиться до ролі другого плану. Гуманістична позиція Ельштайн щодо розкриття ролі чоловіка і жінки під час війни може виглядати дещо проблематичною [13], проте вона спонукує до креативного та більш точного переосмислення так званих «історичних ампутацій», які мають відношення до жіночої діяльності, яка була вилучена з поля зору класичної школи міжнародних відносин та закріпила чоловічу діяльність «за центральною частиною сцени».

Слід наголосити, що часто послідовників цього теоретичного напрямку звинувачують у нормативний

нерозбірливості, зокрема, через їхнє заперечення суб'єкта, який діє цілісно і самостійно й самої категорії «жінка».

Постмодерністський фемінізм полягає у необхідності врахування статевої приналежності суб'єкта пізнання та його ціннісної орієнтації. Представники постмодерністського фемінізму в теорії міжнародних відносин, зокрема Кр. Сільвестер займаються дослідженням впливу лінгвістики та суспільних норм на створення і реконструкцію гендерних ієрархій. Зокрема зосередженість на гендерній природі наукового мовного стилю дало змогу по-новому підійти до розуміння таких традиційних дихотомій як: об'єктивність/суб'єктивність, культура/природа, суспільний/приватний чи національний/міжнародний та по-новому переосмислити такі концепції як держава, влада та безпека [12, р. 57]. Феміністи цього напрямку відхиляють будь-які твердження про те, що окрема теорія є спроможною розкрити усю повноту людського досвіду [12, р. 25–26]. На їхню думку, не існує єдиного автентичного жіночого досвіду чи позиції, які можна було би застосувати в якості шаблону для пояснення світової політики.

Нормативний фемінізм постає своєрідним підсумком гендерних теоретизувань. Адже на думку К. Сільвестер усі форми феміністського теоретизування є нормативними, оскільки допомагають поставити під сумнів деякі значення та інтерпретації теорії міжнародних відносин [14, р. 248]. Феміністські теоретики цілком свідомо увійшли у сферу міжнародних відносин, розглядаючи соціально-політичний контекст і власний суб'єктивний підхід як частину теоретичного роз'яснення явищ та процесів. Феміністські послідовники порушують питання визначення дихотомій сфери міжнародних відносин, увага до якого підсилюється через урахування маскулінно-фемінних відмінностей, наприклад, як асоціація жінки з миром, співпрацею, суб'єктивністю і «м'якою» внутрішньою політикою, а чоловіка, – відповідно з війною, змаганнями, об'єктивністю і «високою» міжнародною політикою. З позиції нормативного фемінізму, гендерні розбіжності не лише стосуються маскулінно-фемінних відносин, а постають як пізнавальний підхід. Отож, гендер слід трактувати як аналітичний інструмент, який живиться своєю винятковістю і так само як традиційні теорії міжнародних відносин має бути вивчений належним чином [14].

У 1990-х роках у наукових колах розпочалася полеміка щодо застосування гендера в теорії міжнародних відносин і загалом у феміністських дослідженнях. Зокрема, один з напрямів критики стосувався того, що використання гендера як аналітичної категорії приховує інші форми утистки, широко розповсюдженні у світовій політиці. Тобто, гендерні дослідження теорії міжнародних відносин є упередженими «ідеями», які складно застосувати у глобальному контексті, оскільки культурно-історично сформовані гендерні відносини не можуть бути однаковими. Зрозуміло, що соціокультурні практики, які наповнюють гендер сьогодні є напрочуд глобальними, проте вони є зміненими на місцевому рівні через вплив специфічних історичних і дискурсивних контекстів. Отже, впровадження гендерної концепції має бути спершу обґрунтоване на локальному рівні й «внутрішнім» аналізом. Представники нормативного фемінізму визнають, що феміністський напрям в теорії міжнародних відносин досі ще не досягнув розквіту і,

як вважає К. Сільвестер, «фемінізм є дослідницьким принципом, здатним «перебувати у різних місцях», висвітлюючи важливі аспекти ... міжнародних відносин, трактуючи їх на свій лад ... Існує багато видів і змінних форм фемінізму ... це досить складне явище з багатьма внутрішніми протиріччями» [14, р. 269].

Феміністська ідентичність і солідарність є, до певної міри, проблематичними у площині досягнення нормативної цілі позбутися «гендерних шаблонів» у суспільно-політичних відносинах, які залежать від політично сформованої «гендерної природи жінки». Отже, ознайомлення з жіночим досвідом з різних країн, слугує прикладом теорії нормативного фемінізму, який підтверджує існування безлічі підходів у дослідженні світової політики, кожен з яких розкриває різні аспекти політичної реальності.

Внесок феміністського вчення в теорію міжнародних відносин оцінити доволі складно. Це пов'язане, в першу чергу з тим, що цей теоретичний напрям не є єдиною цілісною теорією. Це радше теоретичний дискурс, що складається з багатьох конкурентних підходів та теорій, які спираються на різні епістемології. Незважаючи на цей недолік, усі феміністи в теорії міжнародних відносин підтримують гендерну концепцію. З іншого боку, застосування ними етнографічного підходу дало змогу підкреслити важливість індивідуального досвіду та соціальних відносин, на відміну від державної поведінки та абстрактних категорій. Таким чином, феміністи вийшли за межі традиційної сфери міжнародних відносин, зосередившись на індивідуумах та громадській діяльності. Проаналізовані різновиди фемінізму мають важливе значення для теорії і практики міжнародних відносин, адже визнання тісного зв'язку між гендером, теоретичними ідеями, ідентичностями, нормами й вимірами міжнародної політики та економіки дає змогу вченим поглянути на світову політику з інших перспектив.

Список використаних джерел

1. Dunne Timothy, Kurki Milja, & Smith Steve. International Relations Theories: Discipline and Diversity [Text] / Timothy Dunne, Milja Kurki & Steve Smith. – Oxford: OUP, 2000/2010. – 204 p.
2. Elshaint Jean Bethke. Women and War [Text] / Jean Bethke Elshaint. – Great Britain: The Harvester Press, 1987. – P.90–166.
3. Enloe Cynthia. Bananas, Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics [Text] / Cynthia Enloe. – London, 1989. – 131 p.
4. Female Foreign Ministers – Worldwide Guide to Women Leadership. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.guide2womenleaders.com/foreign_ministers.htm.
5. Flax Jane. Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory [Text] / Jane Flax // Signs. – 1987. – №12. – P.622–629.
6. Gilligan Carol. In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development [Text] / Carol Gilligan. – Cambridge: Harvard University Press, 1982.
7. Goldstein Joshua. International Relations [Text] / Joshua Goldstein. – New York: Longman, 2003.
8. Harding Sandra. The Science Question in Feminism [Text] / Sandra Harding. – Ithaca: Cornell University Press, 1986. – P.26–247.
9. Hartsock Nancy. Money, Sex and Power: Towards a Feminist Historica Materialism [Text] / Nancy Hartsock. – Boston. MA: Northeastern University Press, 1985. – 241 p.
10. Porter Marilyn and Judd Ellen. (eds.) Feminists Doing Development: A Practical Critique [Text] / Marilyn Porter and Ellen Judd. – London: Zed Books, 1999.
11. Rathgeber Eva M. Gender and Development in Action [Text] / Eva M. Rathgeber in Marchand M. H. and Parpart J. L. eds., Feminism/ Postmodernism/ Development: A Practical Critique. – London: Routledge, 1995.

12. Steans Jill. Gender in International Relations: An Introduction [Text] / Jill Steans. – Polity Press: Cambridge, 1998. – P.25–161.

13. Sylvester Christine. Patriarchy, Peace and Women Warriors in Force Leed Peace: Meanings, Politics, Strategies [Text] / Christine Sylvester. – New York: Praeger Press, 1989.

14. Sylvester Christine. Feminist International Relations: An Unfinished Journey [Text] / Christine Sylvester. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – P.248–269.

Климчук І. І., PhD student at the Department of International Relations and Diplomacy of the Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), lasunka81@gmail.com

The formation and development of feminist's approaches in the international relations theory

In the article the author studied preconditions of formation and development of feminist approaches in the international relations theory. Gender components and sources of the new conception in the feminist theory are analyzed here. The author considered the main theoretical approaches within the frames of feminist epistemology such as: feminist empiricism, standpoint feminism and feminist postmodernism (S. Harding), postmodern feminism (by Chr. Sylvester), liberal feminism; empirical feminism, analytical feminism and normative feminism (J. True). Also the author clarified their common and diverse principles and their contribution in to the international relations theory and practice.

Keywords: feminist approaches, international relations theory, gender.

Климчук И. И., аспирантка кафедры международных отношений и дипломатической службы, Львовский национальный университет им. Ивана Франко (Украина, Львов), lasunka81@gmail.com

Формирование и развитие феминистских подходов в теории международных отношений

Автор исследовал предисловия формирования и развития феминистских подходов в теории международных отношений. Проанализировано гендерную составляющую, а также истоки новой концепции в феминистском учении. Рассмотрено основные теоретические подходы в рамках феминистской эпистемологии в частности: феминистский эмпиризм, феминистскую позицию, феминистский постмодернизм (С. Хардинг), постмодернистский феминизм (Кр. Сильвестер), либеральный феминизм; эмпирический феминизм, аналитический и нормативный феминизмы (Ж. Труа). Также автор выяснил их общие и отличительные положения, а также подана оценка с позиции теории и практики международных отношений.

Ключевые слова: феминистские подходы, теория международных отношений, гендер.

УДК 32–027.21:330.368

Колісніченко Р. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
директор, Кіровоградський інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Україна, Кіровоград),
RMK7@ukr.net

ГЛОБАЛІСТИЧНА СВІДОМІСТЬ В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Проаналізовано типологію глобалістичної свідомості за ставленням до глобальних економічних диспропорцій. Розкрито сутність економічно-нейтрального, метрополістичного, державно-еґоїстичного, економічно-традиційного, соціалістичного та соціально-прогресивного типів глобалістичної свідомості. Запропоновано шляхи подолання диспропорцій сучасного розвитку глобальної економіки.

Ключові слова: глобалістична свідомість, глобальні економічні диспропорції, типологія.

Одними з найвагоміших перепон на шляху розв'язання переважної більшості глобальних проблем людства є глибокі диспропорції розвитку світової економіки, яскраво виражена нерівномірність розподілу світового багатства й людських можливостей. Нестача у багатьох регіонах планети матеріальних ресурсів, необхідних для здійснення модернізації виробництва, запровадження нових

екологічно чистих технологій та проведення ефективної екологічної політики негативно відбивається на сучасному стані навколишнього природного середовища. Політично зумовлена бідність, слабкість соціального захисту значної частини людства поглиблює планетарну демографічну кризу, провокує поширення небезпечних захворювань, посилює світові воєнні, зокрема терористичні, загрози, порушення прав людини, нехтування основними принципами демократії. Трансформація практично усіх глобальних проблем відбувається під відчутним впливом світових економічних процесів. Відтак, у цьому аспекті виникає необхідність розкриття ступеню раціональності сприйняття людьми глобальних економічних проблем і особливостей ставлення до них з боку суспільства. Власне, вся економічна складова глобалістичної свідомості людства набуває особливої ваги, справедливо потребуючи детального вивчення її сутності, типології й об'єктивних можливостей майбутнього розвитку.

Процеси становлення планетарної свідомості людства аналізували О. Бабкіна, Д. Беттельгейзе, В. Горбатенко, Є. Зеленов та інші дослідники [1; 5; 11, с. 107–108; 12, с. 218–220]. На вивченні сучасних світових економічних тенденцій, особливостей диспропорцій глобальної економіки зосередилися А. Вдовічен, Г. Глуха, Ю. Козак, В. Козик, В. Поляков, Р. Щенін, експерти авторитетних міжнародних організацій і багато інших вчених [2; 3; 7, с. 15–17; 8; 9, с. 202–205; 10, с. 23–32; 16; 17]. Проте типологія й розвиток глобалістичної свідомості в умовах глобальних економічних диспропорцій залишаються недостатньо вивченими.

Метою статті є аналіз глобалістичної свідомості в умовах диспропорцій глобального економічного розвитку.

Глобалістична свідомість є специфічною формою суспільної свідомості, що являє собою ступінь інтересу до глобальних проблем людства, рівень знань, уявлень, оцінок стосовно значення, змісту, особливостей глобальних проблем, суспільної діяльності, яка здійснюється з метою їхнього розв'язання, усвідомлення оптимальних способів подолання глобальних проблем сучасності, необхідності участі у їх вирішенні, суб'єктивної готовності до такої участі, а також рівень розвитку глобалістичної самосвідомості [6].

Під економічною складовою глобалістичної свідомості варто розуміти частину глобалістичної свідомості, що відображає ставлення до глобальних економічних проблем, зокрема, таких як значна диспропорційність економічного розвитку країн і регіонів, нерівномірність розподілу світового багатства, бідність значної частини людства.

За ставленням до глобальних економічних диспропорцій слід виділити наступні типи глобалістичної свідомості: економічно-нейтральний, метрополістичний, державно-еґоїстичний, економічно-традиційний, соціалістичний та соціально-прогресивний. Економічно-нейтральна глобалістична свідомість відрізняється низьким ступенем обізнаності стосовно глобальних економічних диспропорцій та відсутністю інтересу до питань їх подолання. Суспільне поширення цього типу глобалістичної свідомості нівелює можливості людства щодо вирівнювання глобального соціально-економічного розвитку.

Представники метрополістичного типу глобалістичної свідомості, не зважаючи на середній рівень інформованості про сучасні глобальні економічні проблеми, наполягають